

70 let od objevení Hlinitých jeskyní

Martin Koudelka

Hlinité jeskyně tvoří nejsouvislejší známou část nižšího, tzv. středního patra Javoříčských jeskyní. Na rozdíl od horní úrovně chodeb, tedy vlastních Javoříčských jeskyní a později objevených jeskyní Míru, nebyla Hlinitým jeskyním doposud věnována náležitá pozornost. Tato úroveň horizontálních chodeb leží asi o 25 metrů níže než velké, krápníky vyzdobené prostory, částečně zpřístupněné

veřejnosti. Hlinité jeskyně byly objeveny přesně před sedmdesáti lety a od objevení vždy byly tak trochu stranou zájmu. Nelze se divit. Lze se do nich jen obtížně a namáhavě dostat úzkými puklinovými propastmi z horního patra Javoříčských jeskyní nebo těsnými plazivkami s periodicky zaplavovaným průlezem zvaným Vanička z jeskyně Ve stráni.

Bělostná sintrová výzdoba v horizontu komína nad dómem Chaosu. Archiv ZO ČSS Estavela



Objevení jeskyní

V poválečných letech nastupuje v oblasti Javoříčského krasu nová generace jeskyňářů. Jedná se o zaměstnance Javoříčských jeskyní, průvodce, místní nadšence, kteří chtějí pokračovat v odkrývání tajemného podzemí kopce Špraňku, které bylo násilně přerušeno událostmi konce druhé světové války. Z původní skupiny, která pracovala v letech 1936 až 1938 na objevení Javoříčských jeskyní, téměř nikdo nezbyl. Vůdčí osobnost objevných prací revírník Vilém Švec zemřel v roce 1942, jeho synové odešli po válce do Německa, někteří z lesních dělníků, podílející se na objevných a zpřístupňovacích pracích, byli zastřeleni při vypálení Javoříčka v roce 1945. Opětovné zvýšení jeskyňářské aktivity v poválečném období souvisí zejména s činností Speleologického klubu v Brně, který pořádal do Javoříčského krasu exkurze již od roku 1946. Při nich navázal kontakty s místními, z nichž se mnozí stali později členy klubu. Pod organizačním vedením Antonína Bočka, Rudolfa Burkhardta a Přemysla Ryšavého se podíleli nejen na dokumentaci a mapování známých prostor, ale i na objevování prostor nových, do té doby neznámých. Objevné práce byly podporovány i ze strany tehdejší správy jeskyní (Josef Štefan, Vladimír Panoš). Dne 16. srpna 1949 objevili průvodci Javoříčských jeskyní – Josef Vařeka, Albín Nerušil a Josef Malínek – ze dna Svěcené díry nové prostory. Později byly nazvány Hlinitými jeskyněmi. Nechme vzpomínat samotného aktéra objevu Josefa Vařeku, jak to tehdy vlastně bylo:

„16. srpna 1949 jsme se spouštěli, Malínek, Nerušil a já, na vlastní zodpovědnost, propastí dosud ne-probádanou, která začíná v jeskyni zv. Svěcená díra. Slézání po lanovém žebříku, úzkou a často lomenou propastí, bylo dosti namáhavé. Slézal jsem s Nerušilem, zatím co Malínek netrpělivě čekal nad jícnem propasti, pro případ, že by se nám dole něco stalo. Sestoupili jsme asi 25m hluboko a stanuli na velkém balvanu, který nám znemožnil pokračování. Při prosvícení štěrbin po stranách balvanu jsme zjistili, že na konec máme jen 3 nebo 4 metry. Po krátkém odpočinku a podrobnějším prohlédnutí, jsme našli z jedné strany propasti otvor, byl však tak malý, že nebylo možno pomýšlet na spuštění lanového žebře. Uvázali jsme tedy lano, které jsme měli s sebou. Slézání těchto několika metrů bylo velmi namáhavé, nikoliv však marné. Stanul jsem na naplavenině hlíny v dlouhé, překrásnými krápníkovými útvary zdobené chodbě. Touto jsem kousek prošel a vrátil se zpět, abych oběma oznámil, že máme jeskyně.“

O den později odstřelil překážející balvan v propasti střelní mistr František Vlček. Cesta k průzkumu a doku-



Bílá propast. Archiv ZO ČSS Estavela



CHodbička k Bílé propasti. Archiv ZO ČSS Estavela



Netopýr brvitý (*Myotis emarginatus*). Foto Martin Koudelka

mentaci nové části středního patra tak byla přístupnější i ostatním členům výzkumné skupiny. Postupně následovalo několik pracovních exkurzí, které vedly k objevení největších prostor tohoto jeskynního patra – Dómu chaosu a dalších prostor – Hlinité síně a Síní I, II, III, IV, V – místy s pěknou krápníkovou výzdobou. Vzhledem k tomu, že koncové dosažené prostory byly již poměrně blízko k povrchu, začalo se s hledáním cesty pro průkop a nový jednodušší přístup do objevených prostor. Přes zahliněné chodby se s pomocí sledování proudění vzduchu podařilo Josefu Vařekovi a Oldřichu Vaňákoví dosáhnout cíle počátkem roku 1953. Byl tak otevřen nový, druhý vstup do Hlinitých jeskyní. Při kopání průchodu byla navíc objevena blízko povrchu zcela nová asi 50 metrů dlouhá chodba s krápníkovou výzdobou, kterou dnes nazýváme jeskyní Ve stráni. V roce 1958 byl konečně nalezen také úzký průchod z Hlinitých jeskyní k již dříve známé Objevné cestě, která je také součástí středního (částečně i spodního) patra Javoříčských jeskyní, přes točenou a zalomenou plazivku zvanou Šnek. Od této chvíle tak je možné absolvovat kompletní náročný průstup středním patrem od jeskyně Ve stráni



Členský průkaz Josefa Vařeky. Speleoklub Brno



Vlasy děda Vševěda v hlavním komínu dómu Chaosu. Archiv ZO ČSS Estavela

až do Dómu gigantů, ležícího na přístupné trase. Je třeba na tomto místě podotknout, že vzhledem k obtížnosti celé trasy zájemců nikdy moc nebylo.

Popis prostor

První úplný popis Hlinitých jeskyní pochází od Rudolfa Burkhardta z roku 1949. Další podstatně podrobnější od Jaroslavy Loučkové je z roku 1963. První mapa vznikla v říjnu 1949 a podíleli se na ní členové Speleologického klubu v Brně – R. Burkhardt, J. Dvořák, V. Juránek, J. Krč, L. Okleštěk, P. Ryšavý, K. Sekanina a J. Vařeka. Hlinité jeskyně tvoří soustava spletitých chodeb a menších říčených prostor přístupných propastmi ze Svěcené díry nebo plazivkou z jeskyně Ve stráni. Chodby jsou vytvořeny převážně na puklinách SSV–JJZ, v menší míře SZ–JV. Průměrná nadmořská výška dna chodeb je 435 m n.m. Velmi úzká a nízká vstupní klikatá chodba ústí po 65 metrech do pěti za sebou ležících prostorných síní oddělených říčenými bloky a skalními sloupy. Z těchto síní vedou četné odbočky, tvořící labyrint těsných chodbiček, zřejmě bývalé trativody. V poslední době se pro tuto část jeskyní vžil název Metro. Dvě z těchto chodbiček vedou do větší říčené prostory – Hlinité síně. Odtud vede několik vysokých komínů a obtížným průlezem se lze dostat do největší prostory Hlinitých jeskyní – dómu Chaosu. Dno tvoří suťový kužel a ve východní části se nachází vysoký balvanitý komín. Za suťovým kuzelem vede téměř přímočaře v průměru 2,5 m široké koryto dřívějšího podzemního toku, který zde zanechal četné sedimenty. Tato chodba se nazývá Aleje. Na několika místech se nacházejí odbočky k až 12 m vysokým komínům a puklinovým propástkám. Pro spojení s horním patrem je důležitá odbočka v jihovýchodní stěně, do níž ústí 26 m hluboká objevná propast ze Svěcené díry.

Při dalším postupu náhle chodba zmenšuje svůj profil a vysokými komíny a přes průlez Šneka ústí na počátek Objevné cesty. Jeskyně jsou vytvořeny ve vápencích středního devonu. Na vzniku prostor se podílely podzemní paleovodoteče. Stěny a strop Hlinitých jeskyní jsou z velké části ohlazeny proudící vodou. Směry podzemních paleotoků se průběžně měnily v závislosti na dynamice jeskynní sedimentace. V místech křížení puklin vznikly menší říčené prostory. Výzdoba středního patra je obecně méně bohatá, převládají zde sintrové náteky. Na několika místech je však vytvořena i krápníková výzdoba. S výjimkou říčených prostor pokrývají dna chodeb mocné nánosy rezavě hnědých jílovitých jeskynních hlín, které mají v profilu uprostřed vyvýšený, jakoby bochníkový tvar. Pod nimi se střídají vrstvy jemnějšího a hrubšího písku a úlomků sintrů.

Objevem to nekončí

V následujících letech se výzkumná činnost místních jeskyňářů, teď již pod vedením dr. Vladimíra Panoše, zaměřuje na odkrytí předpokládaného pokračování horního patra Javoříčských jeskyní směrem k jihu, která byla v roce 1958 korunována objevením jeskyní Míru. Po zpřístupnění této části v roce 1962 veřejnosti je jeskyňářská skupina pověřena výzkumem a dokumentací jeskyní v Moravském krasu a z Javoříčka odchází. Tím jsou dokumentační a objevné práce v Hlinitých jeskyních na delší dobu ukončeny. Nesmíme však opomenout důležitý experiment, který v Hlinitých jeskyních proběhl. V roce 1966 se české noviny plní titulky o třech hrdinech z Javoříčka. Skupina jeskyňářů olomouckého muzea (tehdejšího správce jeskyní) – Miloš Binar, Pavel Veselý a Oldřich Mrázek – se nechává dobrovolně uzavřít na tři týdny v podzemí Hlinitých jeskyní. Cílem je ex-

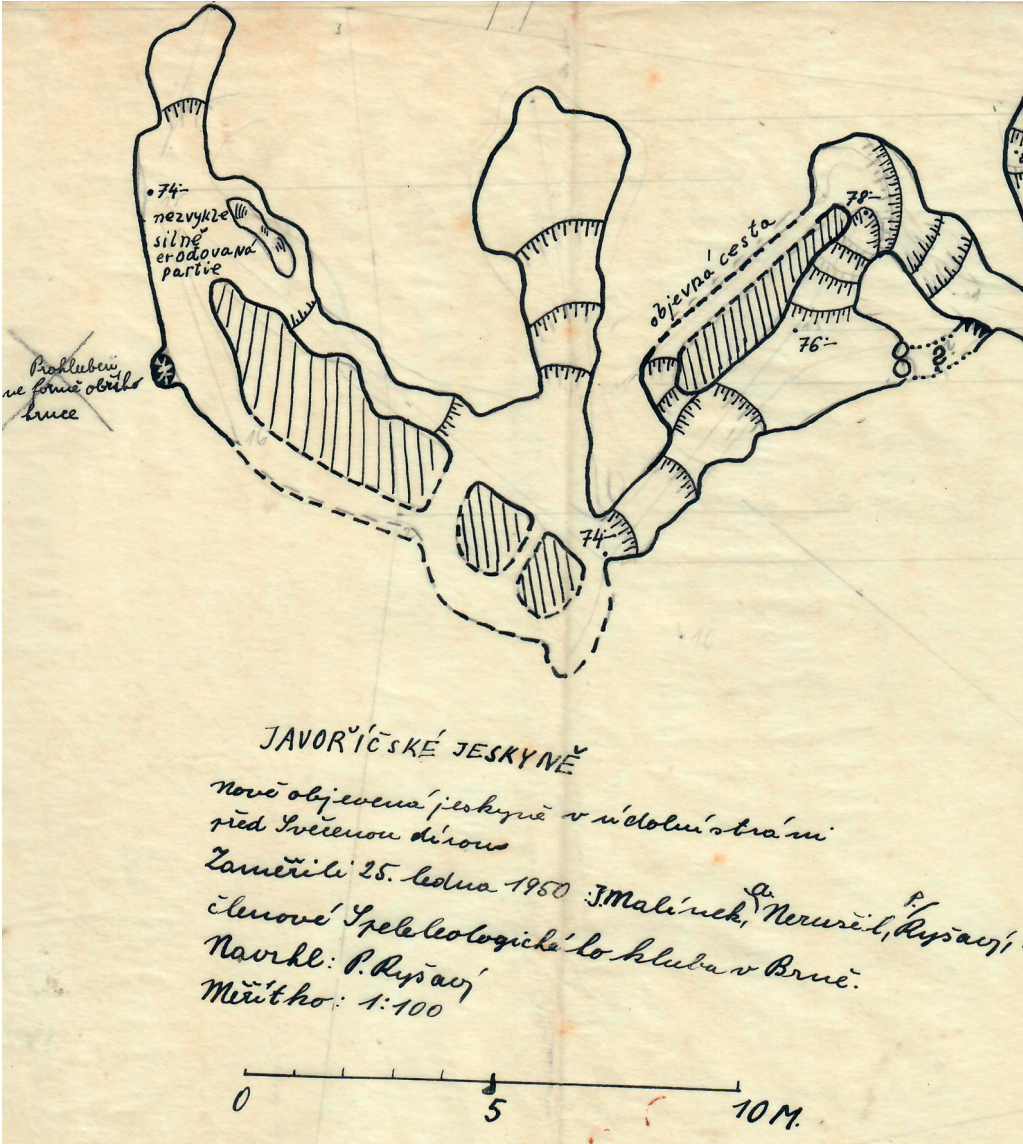
periment vedený MUDr. Zdeňkem Jirkou z Katedry psychologie a tělovýchovného lékařství Univerzity Palackého v Olomouci. Co se stane s vnitřními hodinami člověka, když vypadne ze synchronizace střídání dne a noci? Jak budou lidé reagovat na podněty v naprostém odloučení? Jeskyňáři během pobytu v podzemí pracovali na průzkumu známých chodeb a hledání možného pokračování. Po celou dobu experimentu byli příležitostně a hlavně v nepravidelných intervalech navštěvováni lékaři. Jaký byl tehdy výsledek experimentu? Překvapivý. Čas v podzemí plyne pomaleji, vnitřní hodiny účastníků se za tři týdny pobytu v jeskyních v odhadu času o celých šest dní opozdily. Takto píše z experimentu do deníku Stráž lidu účastník Miloš Binar (21. 6. 1966):

„Do otevřeného stanu se dívá sintrový vodopád a pár krápníků. Je neděle a v neděli se nedělá. Těšíme se, že „půjdeme na pivo“ a zahrajeme si karty. Vykonáno, ale odpoledne už nevydržíme na místě a jdeme chvíli pracovat do jednoho komínu. Jsme tam až do 18 hodin. Jestli tedy je 18 hodin. Po večeri chvíli debatujeme, zda netopýři rádi čabajky nebo ne – máme je totiž (čabajky) na špagátě kolem stanu. Navzájem se uklidníme, že určitě ne, a jdeme spát.“

V sedmdesátých a osmdesátých letech se pokouší v Hlinitých jeskyních nalézt pokračování jeskyňáři z Prostějova. Během několika výprav prozkoumávají a dokumentují komíny v Hlinité síni, v Alejích a o několik metrů prodlužují ve směru hlavní chodby Alejí známé prostory. Tato část dostává název Nové Hlinité jeskyně. Na přelomu tisíciletí přichází další generace jeskyňářů – skupina, která si říká Bruttopyř. S pomocí vynikajících lezců se nakonec podaří 24. 12. 2004 v Dómu chaosu vylézt nepřijemný kluzký vysoký komín a objevit nad ním horní patro, prostory nádherně vyzdobené krápníky – Barborčinu kapličku a Bílou propast. Tato skupina po začlenění do ZO ČSS 7-09 Estavela v rámci mapování celého systému Javoříčských jeskyní provedla nově kompletní zaměření Hlinitých jeskyní. K dnešnímu dni tak činí celková délka Hlinitých jeskyní přes 700 m s denivelací více než 40 m.

Význam jeskyní

Javoříčské jeskyně jsou významným zimovištěm letounů a dosud největším známým zimovištěm vrápenec malého v ČR. V Hlinitých jeskyních probíhá pravidelný monitoring zimujících jedinců od roku 1994. Během této doby bylo v Hlinitých jeskyních zaznamenáno celkem deset druhů letounů (v pořadí dle početnosti a četnosti nálezů): vrápenec malý, netopýr velký, netopýr brvitý, netopýr vousatý, netopýr vodní, netopýr řasnatý, netopýr Brandtův, neto-



Mapa CHKO Jeseníky. Vypracoval Jan Vrba

pýr černý, netopýr ušatý a netopýr severní. První tři druhy jsou typickými obyvateli Javoříčských jeskyní, ostatní se vyskytují převážně v okrajových částech a ve vstupní jeskyni Ve stráni. Početnost letounů má vzrůstající tendenci s pětiletým mediánem počtu nalezených jedinců od 202 do 417 jedinců. Maximální zjištěný počet při zimní kontrole byl v roce 2014, a to 990 zimujících zvířat (resp. 1002 zvířat včetně jeskyně Ve stráni). Početnost zimujících letounů v Hlinitých jeskyních bývá v meziročním srovnání velmi proměnlivá. Při extrémních zimách zde dochází ke změnám cirkulace jeskynního ovzduší a do jeskyní je nasáván velmi chladný vzduch. Vstupní chodba v těchto případech zcela promrzá a ve vzdálenějších částech jeskyní dochází k poklesu teploty až o několik stupňů. V těchto případech zimující letouni přelétávají do klimaticky stálějšího prostředí horního patra Javoříčských jeskyní, což je zřetelné při sou-

časném sledování početností v obou patrech. Místem, kde dochází k největší koncentraci zimujících vrápenců malých ve středním patře, jsou Hlinitá síň a Aleje. Vstupní chodba, propojující Hlinité jeskyně a jeskyni Ve stráni, byla také po několik sezón obývána jezevcem. Můžeme předpokládat, že právě obtížně přístupné prostory středního patra jeskyní, mohou na několika místech pokračovat dál, a jsou tak potenciálními místy pro objevy nových – dá se předpokládat, že i dlouhých – podzemních prostor. Jedná se zejména o komín v Síní V. s hypotetickým pokračováním směrem k Suťovému dómu a pokračování chodby Alejí směrem k jihu, na známá místa pod Cedníkem a pod Závrtovým dómem, kde jsou naznačeny krátké horizontální chodby odpovídající výšce středního patra Javoříčských jeskyní. Případný postup ale bude ze všech stran vzhledem k malým rozměrům chodeb a úzkých puklin velmi náročný.